

**ПОРІВНЯННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПІДКУПУ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ,
ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН І КРИМІНАЛЬНОМУ
КОДЕКСІ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена питанням кримінально-правової охорони економічної, фінансової та комерційної діяльності від корупційних проявів, імплементації міжнародних конвенцій із цих питань у вітчизняне законодавство. У результаті проведеного дослідження вироблено власні пропозиції щодо розширення кола осіб, стосовно яких може вчинятись активний підкуп, і суб'єктів пасивного підкупу за рахунок включення до їхнього числа осіб, які перебувають на службі підприємства, але не є службовими особами в розумінні Кримінального кодексу України, та встановлено відповідність між поняттями, які використовуються в міжнародних конвенціях і вітчизняному законодавстві для проведення успішної євроінтеграції національного законодавства у розглядуваній сфері суспільних відносин.

Ключові слова: *корупційне правопорушення, неправомірна вигода, неправомірна перевага, незаконна перевага, привілей.*

Статья посвящена вопросам уголовно-правовой охраны экономической, финансовой и коммерческой деятельности от коррупционных проявлений, имплементации международных конвенций по этим вопросам в отечественное законодательство. В результате проведенного исследования выработаны собственные предложения по расширению круга лиц, по отношению к которым может совершаться активный подкуп, и субъектов пассивного подкупа за счет включения в их число лиц, состоящих на службе предприятия, но не являющихся должностными лицами в понимании Уголовного кодекса Украины; а также предложения по установлению соответствия между понятиями, которые используются в международных конвенциях и в отечественном законодательстве для проведения успешной евроинтеграции национального законодательства в рассматриваемой сфере общественных отношений.

Ключевые слова: *коррупционное правонарушение, неправомерная выгода, неправомерное преимущество, незаконная преимущество, привилегия.*

The article is devoted to questions of criminal law protection of economic, financial and commercial activity against corruption manifestations, implementation of international conventions on these issues in domestic legislation. As a result of the study, it was developed its own proposals for expanding the circle of persons that may be subject to active bribery and subjects of passive bribery by including them in the service of the enterprise but not being officials in the understanding of the Criminal Code of Ukraine and establishing the correspondence between the concepts used in international conventions and national legislation for successful European integration of the national legislation in the field of social relations.

Key words: *corruption offense, unlawful profit, unlawful advantage, illegal advantage, privilege.*

Вступ. Протягом усієї історії існування сучасної української держави подолання корупції декларувалося як одне з пріоритетних завдань державної політики. Визначальним етапом у правотворенні стала ратифікація Україною Конвенції ООН проти корупції, схвалена резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї від 31 жовтня 2003 року [1], та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) [2].

На підставі зазначених міжнародних актів розроблено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [3], серед інших нововведень Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [4] доповнено статтею 368-3 «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», яка вже протягом кількох наступних років зазнала непоодиноких доповнень і змін.

У країнах Європейського Союзу прийняті з урахуванням вищезазначених конвенцій антикорупційні заходи у приватному секторі, що виявились ефективними.

Водночас у нашій державі протидія корупції у приватному секторі залишається проблематичною. Згідно з дослідженням «Прозорість корпоративної звітності», представленим Transparency International Україна, майже 62 % підприємств реального сектора економіки далекі від стандартів прозорості. Це свідчить про вкрай низьке бажання бізнесу добровільно здійснювати антикорупційні заходи, показувати прозору корпоративну звітність. Таке ставлення, у свою чергу, негативно впливає на економічне зростання, послаблює чесну конкуренцію та порушує баланс у системі розподілу ресурсів [5].

Постановка завдання. Метою статті є порівняння підходів до імплементації конвенцій у деяких країнах ЄС та вітчизняним законодавцем і з'ясування причин неефективності застосування положень статті 368-3 КК України у протидії корупції у приватному секторі.

Результати дослідження. Питанням, пов'язаним із підкупом у приватному секторі, присвячували свої роботи М.І. Хавронюк, І.І. Яцків, М.І. Бакай, О.Д. Ярошенко, П.П. Андрушко та інші дослідники.

При цьому комплексного дослідження з використанням даних досудового розслідування й судового розгляду з урахуванням останніх років (2015–2016) не проводилось.

Аналізуючи статистичну інформацію на підставі відомостей, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральної прокуратури України, можна дійти висновку, що протидія корупційним проявам у приватному секторі протягом 2015–2016 років була неефективною.

Зокрема, правоохоронними органами України протягом 2015 року зареєстровано 100 заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, передбачені статтею 368-3 КК України, що розслідувались у 96 кримінальних провадженнях. За результатами проведеного розслідування на розгляд до суду направлено 55 кримінальних проваджень про 56 злочинів цієї категорії.

Протягом 2016 року зареєстровано 51 кримінальне правопорушення, що розслідувалось у 45 провадженнях. За результатами досудового слідства на розгляд до суду направлено 27 проваджень про 33 злочини.

До того ж на фоні суттєвого зменшення кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про злочини та направлених проваджень на розгляд до суду особливе занепокоєння викликають результати досудового розслідування та судового розгляду цих проваджень.

Так, якщо протягом 2015 року за фактами обіцянки, пропозиції чи надання вигоди з обвинувальними актами на розгляд до суду направлено 8 проваджень, 3 – з угодою про визнання винуватості та 8 – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності за статтями 44, 45 КК України, то протягом 2016 року до суду направлено лише 2 обвинувальні акти за аналогічними фактами, 3 провадження – з угодами та 3 – з клопотаннями про звільнення від кримінальної відповідальності.

Аналогічна тенденція спостерігається й щодо розслідування злочинів, пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права. Якщо протягом 2015 року до суду з обвинувальними актами направлено 24 провадження цієї категорії, з угодами про визнання винуватості – 11, то у 2016 році лише 20 проваджень з обвинувальними актами та 4 – з угодами про визнання винуватості. При цьому з числа направлених до суду 20 обвинувальних актів 6 стосовно однієї особи, яка вчинила повторювані злочини протягом нетривалого періоду [6].

Аналізом судових рішень, винесених за результатами направлених для розгляду проваджень, встановлено, що поодинокі вироки стосувались керівників дрібних організацій і підприємств із засудженням до штрафу та без призначення покарань, пов'язаних із позбавленням волі.

Суттєве зменшення кількості як зареєстрованих заяв і повідомлень про злочини, так і направлених до суду проваджень для притягнення до відповідальності осіб можливо було б пояснити зменшенням корупційних ризиків, ефективністю антикорупційних заходів, однак такі висновки суперечать щорічним дослідженням Transparency International з визначення Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index).

Зокрема, у 2015 році Індекс сприйняття корупції в Україні складав 27 балів зі 100 можливих, а у всесвітньому рейтингу наша країна посідала 130 місце зі 168 позицій. У 2016 році Україна посіла 131 місце зі 176 країн, розділивши цю сходинку із показником 29 балів разом із Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном [5].

Такі результати свідчать, що попри прийняті закони та підзаконні акти, створення та перейменування спеціальних правоохоронних та інших державних органів, покликаних попереджати, виявляти, припиняти й розкривати корупційні злочини, питання протидії корупції у приватному секторі залишається досить проблематичним.

Для з'ясування причин неефективності антикорупційної стратегії у приватному секторі проаналізовано відповідність вітчизняного законодавства міжнародним актам і порівняно зі шляхами вирішення цієї проблеми у законодавстві деяких країн ЄС.

Так, Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції у статті 21 «Підкуп у приватному секторі» визначено: «...кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами умисно вчинених під час економічної, фінансової або комерційної діяльності таких діянь: а) обіцянка, пропозиція або надання особисто або через посередників будь-якої **неправомірної переваги** будь-якій особі, яка керує роботою організації приватного сектора **або працює на будь-якій посаді** в такій організації для такої особи чи іншої особи, щоб ця особа вчинила, порушуючи свої обов'язки, будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій; б) вимагання або прийняття особисто або через посередників будь-якої неправомірної **переваги** будь-якою особою, яка керує роботою організації приватного сектора або працює на будь-якій **посаді** в такій організації для такої особи чи іншої особи, щоб ця особа вчинила, порушуючи свої обов'язки, будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій [1].

Однак Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» Кримінальний кодекс України доповнено статтею 368-3 «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», якою встановлено кримінальну відповідальність за дещо інші дії. Зокрема, кримінально караною вважається: пропозиція, надання або передача службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб; одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб.

Порівнюючи вимоги Конвенції ООН та редакцію статті 368-3 КК України, можна виділити такі суттєві відмінності щодо активного підкупу:

1) У Конвенції мова йде про надання неправомірної «переваги», а в КК застосовується термін неправомірна «вигода»;

2) Відповідно до диспозиції ККУ особою, щодо якої може вчинятись активний підкуп, є лише службова особа юридичної особи приватного права, а Конвенцією передбачено, що активний підкуп може вчинятись щодо будь-якої особи, яка керує роботою організації приватного сектора або працює на будь-якій посаді, тобто щодо загального, а не спеціального суб'єкта;

3) Конвенцією передбачено, що відповідальність настає за вчинення дії або бездіяльності з порушенням своїх обов'язків, а ККУ встановлено обов'язковою складовою саме використання наданих повноважень.

Також є суттєві відмінності й щодо визначення складу відповідальності за пасивний підкуп:

1) Відповідно до Конвенції об'єктивна сторона складу злочину може полягати у двох формах: вимаганні або прийнятті. У ККУ визначено як окремі форми: прийняття пропозиції, прийняття обіцянки, одержання, а вимагання фігурує як обтяжуюча вину обставина;

2) Конвенцією запропоновано встановити відповідальність за надання неправомірної «переваги», проте в ККУ встановлено відповідальність за вищезазначені дії щодо неправомірної «вигоди»;

3) ККУ суб'єктом злочину може бути лише службова особа юридичної особи приватного права, а Конвенцією пропонується криміналізувати дії будь-якої особи, яка керує роботою організації приватного сектора або працює на будь-якій посаді незалежно від того, чи є вона службовою особою;

4) Конвенцією передбачено встановлення відповідальності за вчинення дій або бездіяльності з порушенням своїх обов'язків, проте ККУ встановлено, що відповідальність може наставати лише в разі використання винною особою наданих їй повноважень.

Одним із найбільш проблемних питань у відмінностях між визначеними вимогами конвенції та результатами її імплементації в ККУ є різний зміст понять «вигоди» та «переваги», що суттєво не співпадають за своїм змістом.

Відповідно до словника Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України: «ВИГОДА, и, ж. те, що дає добрі наслідки в чому-небудь, якийсь прибуток і таке інше. Водночас: «ПЕРЕВАГА, и, ж. 1. над ким- чим і без додатка. Якість, властивість, що вигідно відрізняє кого-, що-небудь від когось, чогось. // Володіння вищими достоїнствами у порівнянні з ким-, чим-небудь, більша, ніж у когось, кількість (війська, техніки і таке інше); переважання в кількості, виключне, особливе право на що-небудь; привілей [7].

Аналогічно у Всесвітньому словнику української мови визначено, що **вигода** – це **КОРИСТЬ** (добрі наслідки від когось, чогось, прибуток для кого-небудь), **ВИГРАШ**, **ПРИБУТОК** розм., **ВИГОДА**, **ПОЖИТОК**, **ПОЖИВА** розм., **ПОЖИВОК** розм., **УЖИТОК** [ВЖИТОК] розм., **ІНТЕРЕС** розм. (якийсь прибуток); **ПУТТЯ** розм., **ТОЛК** розм. (добрі наслідки від чогось), а **перевага** – **ПРАВО** (обумовлена певними обставинами можливість користуватися чимсь, робити щось); **ПРИВІЛЕЙ**, **ПЕРЕВАГА**, **ПРЕРОГАТИВА** (особливе, переважне, виключне) [8].

Надання (одержання) неправомірної вигоди уявляється як акт, що насамперед призводить до покращення майнового стану особи.

Що стосується надання незаконної переваги, то вона може призвести до покращення майнового стану або ні, але злочин буде закінченим від часу прийняття такого протиправного рішення, а не від моменту набуття особою вигоди, що може відбутись у пізній момент, коли особа змогла користатись наслідками протиправного прийняття на її користь рішення.

Відповідно, зміст понять «вигода» та «перевага» досить різний. І якщо до «переваги» можна віднести будь-який привілей, зокрема й немайнового характеру, а прийняття рішення здійснено всупереч встановленому порядку за відсутності достатніх підстав, у прискореному режимі, то такі дії поняттям неправомірної дії охопити неможливо, оскільки такі переваги не є фізичним об'єктом і їхня цінність не підлягає точному виміру.

Крім того, у Пояснювальній доповіді до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією визначено, що «...важливим аспектом при визнанні переваги неправомірною є те, що правопорушник (чи будь-яка інша особа, наприклад, його родич) опиняється в кращому положенні, ніж до скоєння злочину, а також те, що він не має права на цю вигоду...».

Таке широке тлумачення поняття «неправомірна перевага», яка охоплює будь-які переваги майнового та немайнового характеру, притаманне законодавству Австрії, Бельгії, Боснії та Герцеговині, Болгарії, Хорватії, Чехії, Франції, Німеччині, Угорщині, Румунії, Польщі, Іспанії, Італії, Нідерландам, Швейцарії, Швеції. [9; 10].

Отож зміна терміна «перевага» на «вигода» призвела до суттєвого звуження кола дій, на яких розповсюджується заборона, а відтак і сфери застосування кримінального закону.

Крім того, редакцією статті 368-3 ККУ суттєво звужено коло суб'єктів, на які розповсюджується заборона підкупу через виключення осіб, які не наділені організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями.

Особливу увагу варто звернути на той факт, що кожен працівник незалежно від зайнятої посади серед своїх обов'язків повинен сприяти діяльності підприємства, на якому він працює. Відтак будь-які його дії чи бездіяльність, що призвели до завдання збитків підприємству, настання іншої шкоди, погіршення іміджу, тощо, відповідно до засад Конвенції є підставою до відповідальності.

Натомість ККУ пов'язує відповідальність **насамперед із завданням** шкоди організації чи підприємству, що здебільшого не становить складності в доведенні при такому формулюванні, а з використанням саме службових повноважень, що під час розслідування викликає певні складності, насамперед через необов'язковість у більшості підприємств приватного сектора суворо регламентувати функціональні обов'язки службових осіб, складності щодо встановлення таких

документів та їхнього аналізу, особливо у випадках відсутності зацікавленості керівників організації чи підприємства в результатах розслідування.

Крім того, виділення вимагання лише як обтяжуючої ознаки дещо ускладнює розуміння щодо доцільності прийняття пропозиції через вимагання або прийняття обіцянки після вимагання. Доцільніше було б вважати злочин закінченим після факту вимагання переваги незалежно від реакції особи, яка звернулась, прийняття нею пропозиції чи надання обіцянки надати вигоду.

Аналізуючи підхід до реалізації положень Конвенції ООН проти корупції, прийнятої резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї від 31 жовтня 2003 року, та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) країнами ЄС, наведемо приклади криміналізації корупційних діянь у приватному секторі в Іспанії.

Законодавцем у статті 262 КК Іспанії встановлено відповідальність за вчинення дій, спрямованих на одержання дарунка або обіцянки надати такий дарунок за вчинення певних дій щодо участі в торгах чи аукціонах.

Тобто кримінально караними визначено саме дії, спрямовані на одержання дарунка, або обіцянки щодо його передачі. Факт надходження (передачі) дарунка (вигоди) чи висловлення обіцянки та її прийняття, як це передбачено у статті 358-3 КК України, складом злочину не охоплюється.

За статтею 292 КК Іспанії відповідальність настає за прийняття рішення з метою незаконного одержання майнової вигоди для себе чи третіх осіб. І знову ж таки відповідальність настає саме за прийняття рішення, а не з актом прийняття пропозиції чи обіцянки.

Крім того, для службових осіб, а також для державних службовців Конвенцію реалізовано низкою складів злочинів, які суттєво відрізняються від положень вітчизняного законодавства.

Так, за статтями 419, 420 КК Іспанії об'єктивна сторона складу злочину може полягати в домаганні або одержанні дарунка, прийнятті пропозиції або обіцянки. Окремо також законодавець виділив питання щодо зв'язку одержання винагороди та використання свого службового становища. **Зокрема, розмежовуючи у статтях 419, 420, 421, 425 КК Іспанії види кримінальних правопорушень залежно від того, чи були правомірними дії винної особи, які вона вчиняла за винагороду чи обіцянку, що впливало на тяжкість та міру покарання.**

Заслужує на увагу також встановлення статтею 426 КК Іспанії відповідальності за одержання дарунка або не пов'язаного з його діяльністю, або за вчинення дій, не заборонених законодавством. До кримінально караних дій у приватному секторі статтею 428 КК Іспанії також віднесено вплив на іншу службову особу або державного службовця як шляхом використання службового становища, так і іншого становища – особистого або ієрархічного зв'язку.

Тож можна дійти висновку, що законодавцем Іспанії ключовим моментом, що спричиняє корупційні ризики, визначається саме прийняття рішення, вчинення дій на користь певних осіб, а не на майновій вигоді, на що зосереджено увагу вітчизняним законодавцем.

Яскравим прикладом є також положення статті 436 КК Іспанії, яка встановлює відповідальність за змову із зацікавленими особами або в інший спосіб заподіяння шкоди державному об'єкту.

Зрозуміло, що в таких випадках особа діє з певною метою, але завдяки формулюванню диспозиції в такій формі факт одержання вигоди чи іншої переваги не підлягає доведенню, що суттєво спрощує порядок притягнення особи до відповідальності за такі дії. Досить встановити факт змови чи вчинення недобросовісних дій, а відтак надання незаконної переваги [11].

У деяких країнах, наприклад, в Румунії, Нідерландах, за відсутності чіткого розмежування корупційних правопорушень на суб'єктів приватного та публічного права поняття суб'єкта правопорушення «публічна службова особа» охоплює не лише службових осіб у розумінні вітчизняного законодавства, а розуміється будь-яка службова особа, що виконує яку-небудь роботу на користь будь-якої юридичної особи [12; 13].

Кримінальний кодекс Бельгії до осіб, якими може бути вчинено пасивний підкуп, також віднесено як керівників, менеджерів підприємства, організації, так і осіб, які представляють підприємство чи керують ним за довіреністю, так і співробітників юридичної особи або фізичної особи [14; 15].

Висновки. Встановлені різні підходи законодавців країн Європейського співтовариства та України до імплементації конвенцій підтверджують висловлену Медведєвською О. [16] думку, що сучасний етап формування антикорупційного законодавства України перебуває в незавершеному стані, а внесені зміни лише фрагментарно привели національне законодавство у відповідність із міжнародними «антикорупційними» конвенціями.

Забезпечення належної імплементації конвенцій, на нашу думку, можливо досягнути шляхом внесення змін і доповнень у КК України. Зокрема: 1) термін «неправомірна вигода» підлягає заміні на «неправомірна перевага»; 2) необхідно встановити відповідальність саме за прийняття протиправного рішення, вчинення дій у супереч інтересам служби, підприємства, організації; 3) коло осіб, щодо яких може вчинятись активний підкуп, та суб'єктів пасивного підкупу підлягає розширенню за рахунок включення до їхнього числа осіб, які перебувають на службі підприємства, але не є службовими особами в розумінні КК України, керують юридичною особою приватного права чи представляють її у відносинах з іншими суб'єктами на підставі довіреності чи цивільно-правових договорів, представляють і працюють у суб'єкта господарювання – фізичної особи; 4) вимагання необхідно визначити як спосіб вчинення злочину, що полягає в активних діях, спрямованих на одержання вигоди, а не як кваліфікуючу ознаку пасивного підкупу; 5) склади корупційних злочинів у приватному секторі підлягають деталізації та розширенню з урахуванням зазначених положень.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 49. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 31.09.2015 р.).
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 47–48. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (дата звернення: 31.09.2015).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 41. Ст. 414. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу: у 2 т. Т. 2 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 3-є вид., переробл. та доп. К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. 626 с.
5. Transparency International Україна. URL: <http://ti-ukraine.org/research/index-korupsiyi-cpi-2016/>.
6. ЄДР. URL: <https://erdr.gp.gov.ua/erdr/erdr.web.system.LoginPage.cls>.
7. Словник Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України. URL: <http://www.inmo.org.ua>.
8. Всесвітній словник української мови. URL: <http://uk.worldwidedictionary.org/вигода>.
9. Overview of Anti-Bribery Laws: in EMEA. 2014 URL: <http://globalcompliancenews.com/download/baker-mckenzie-overview-ant-bribery-laws-emea-2014>.
10. Бабіков О.П. Порівняльна характеристика предмета комерційного підкупу за законодавством країн-членів Європейського союзу та співдружності незалежних держав. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції, Харків, 2016.
11. Кримінальний кодекс Іспанії. URL: https://boe.es/legislacion/codigos/codigo.php?id=038_Codigo_Penal_y_legislacion_complementaria&modo=1.
12. Romania penal code: am. 11.02.2014. URL: <http://www.Legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
13. Конференція держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції. С. 3. URL: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/ExecutiveSummaries/V1387400r.pdf> (дата звернення: 31.09.2015 р.).
14. Бабіков О.П. Підходи до визначення змісту комерційного підкупу (підкуп у приватному секторі) за законодавством країн-членів Європейського союзу. Вісник Асоціації кримінального права України. 2015, № 2(5).
15. Criminal Code of the Kingdom of Belgium (1867, as of 2010) URL: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16036/preview>. Див. також: Overview of Anti-Bribery Laws in EMEA. 2014. P. 13. URL: <http://globalcompliancenews.com/download/baker-mckenzie-overview-anti-bribery-laws-emea-2014>.
16. Медведєвська О. Проблеми імплементації актів міжнародного й європейського законодавства про корупційні злочини. Предпринимательство, хозяйство и право. 2016.